

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2009 RUGSĖJO 19 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 180 (33)

Nebijoti priklausomybės

Šiandien daug šnekama apie modernios valstybės kūrimą, informacinės visuomenės formavimą, asmenybės teises. Tačiau akcentuojant šiuos dalykus, įvardijamus kaip šiuolaikinės valstybės prioritetai, neretai nukenčia etninis paveldas, senieji kalbos ir kultūros klodai. Kam jie svarbūs?.. Valstybei, valdininkams, piliečiams?.. Ar mes tikrai žinome, kas yra mūsų nacionalinis turtas?.. Kokie nors skydai ar šarvai muziejuje?.. Brangios koklinės krosnys?..

Etninis paveldas yra gyvas ir jautrus. Jo neužkonservuosi formaline – jam reikia gyventi, būti mūsų širdyse. Ne tik tęsti tradicijas, bet ir jausti jų svarbą ir gyvybingumą. Kasdienybė turėtų būti įkvėpta ir įprasmintą tradicijos.

Kaip pavyzdį paimkime mūsų kalbą. Labai konkretų atvejį – moterų pavardžių rašymą (šia tema praėjusiame „Kultūros“ numeryje (2009-09-12) spausdintas prof. Z. Zinkevičiaus straipsnis „Apie moterų pavardes“). Nors kalbininkai teigia, kad lietuvių asmenvardžių rašymo sistema yra bene tobuliausia ir tiksliausia visame pasaulyje ir kitos tautos turėtų mums jos pavydėti, mes kažkodėl jos kratomės. Suprantu, kad Amerikoje gyvenantiems lietuviams, ypač moterims, patogiau pavardes trumpinti, nes jos pakankamai sunkios užsieniečio liežuviui išstarti, tačiau kodėl tradicinių pavardžių rašymo atsisakoma Lietuvoje?.. Kas tai – noras sumodernėti?.. Būti tokiais, kaip visi – vienodais, „uniformuotais“ kosmopolitais?.. Laikome tradicinių moteriškų pavardžių galūnių rašymą kažkokiu keistu reliktu, nebūdingu ir nereikalingu šiuolaikinei technologinei – informacinei visuomenei. O juk tai – giliausias etninis paveldas, kurį reikėtų saugoti kaip savo akį, nes niekur kitur tokio nėra.

Pavardžių trumpinimas, o kartais net vyriškų pavardžių galūnių naudojimas tarsi liudytų Lietuvoje gyvenančių moterų emancipaciją, nepriklausomybę. Tik visuomet norėtusi paklausti – nepriklausomybę nuo ko?.. Man tai panašu į įgeidį, pagrįstą šūkiu: laisvoje visuomenėje turiu teisę daryti tai, ką noriu. O juk laisvoje visuomenėje pilietis turi ne tik teisę, bet ir pareigą. Pareigą saugoti savo kultūrinį ir etninį paveldą, savo tautinį unikalumą. Mūsų pavardės – šio unikalumo dalis. Gal ne visada gražios, bet tikros, autentiškos, gyvos.

O gal -ienių, -yčių, -aičių ir -ūčių atsisakymas yra ir savotiškas vartotojiško laiko bei savotiško dvasinio dekadanso ženklas?.. Kultūros smukimas?.. Einama prie to, kad būtų kuo paprasčiau, nesudėtingiau, patogiau.

Tada siūlyčiau žmones vadinti skaičiais – taip būtų patogiau.

Tik, atrodo, taip jau buvo. Padalintoje Europoje.

Pavardė rodo priklausomybę, dažniausiai šeiminei ir lytinei. Galbūt šiuolaikiniame pasaulyje ir šeima, ir lytis jau yra atgyvenos?.. Juk ir lytį, ir šeimą galima pakeisti, transformuoti. Arba gyventi visai be jų. Bet kodėl gi šiuolaikinis žmogus, apniktas įvairiausių priklausomybių (nuo alkoholio, nuo vaistų, pirkinių, nuo sekso etc.), taip nenori priklausyti lyčiai ir šeimai?.. Kodėl moterims tai kartais atrodo kaip pažeminimas?.. Pažeminimas – būti ištekėjusia?.. Priklausyti tėvo, o vėliau – vyro šeimai?.. O kas lieka be šito priklausymo?.. Ar moteris netampa savo pačios tuštybės auka?..

Paprastų atsakymų į šiuos klausimus nėra.

Galima būtų tik pasakyti, kad nereikia bijoti priklausomybės. Ne visada ji žymi liguistumą ir perversijas. Priklausyti kam nors – o ypač savo tautai ir jos kultūrai – neabejotinas privalumas ir garbė.

Petras Uola

Kitame numeryje:

- Stasys Goštautas. Užrašai iš Sūduvos.
- Stasio Jonausko poezija.
- Knyga apie S. Jakševičiūtę-Venclauskienę.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Skulptūra iš Viliaus Orvido sodybos.

Ramunės Landsbergienės nuotr.

Dvasinis kelias turi būti pirmas, o materialinis paskui. Tada viskas bus tvarkoj. Jei žmogus Dievo nebemato, tai jam net gelė atrodo kaip paprasčiausia žolė. Tada jis apakęs.

Dievo veikimas yra meilė, bet ji veikia be prievartos. Bet tavęs niekas kitas negali išgelbėti, reikia ir pačiam stengtis. Ir didžiausia Dievo dovana – tai laisvė tau pačiam apsispręst.

Reikia atgailą daryt. Tiems, kas dar sugeba tai daryt, reikia atgavint atgailą savyje.

Vilius Orvidas

Ištraukos iš knygos „Orvido knyga“, 2008

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Petras Uola. Nebijoti priklausomybės.
- 2-as psl. R. John Rapšys. Valsų karalius – Johannas Straussas.
- 3-as psl. Šarūnas Šimulynas. Cepelinas. Novelė.
- 4-as psl. Ramunė Lapas. Gyvenimas be teatro – tik egzistencija.
- 5-as psl. Pranas Visvydas. Ir sutalpink žemėlapyje tiek veidų.
- 6-as psl. Anelė Butkuvienė. Pirmoji Lietuvos lakūnė.
- 7-as psl. Virginija Paplauskienė. Rašymas – vertybių išsaugojimas.
- 8-as psl. Birutė Ciplijauskaitė. Lietuvių moterų proza ispanų kalba.

Valsų karalius – Johann Strauss, Jr.

110 metų nuo jo mirties

R. JOHN RAPŠYS

Čikagos Lietuvių opera, rugsėjo 13 d. pristatydama publikai operetę „Šikšnosparnis“ (Die Fledermaus), sąmoningai ar ne parinko pačią populiariausią iš Johann Strauss, Jr. (Junior) operetčių.

Tačiau šios operetės populiarumas augo palaipsniui. „Šikšnosparnis“ pirmą kartą išvydo sceną 1874 m. balandžio 5 d. Vienoje. Suvaizdinta 80 spektaklių, bet tai buvo laikoma tik vidutiniu pasisekimu, nes iš tiesų pavykusios operetės būdavo vaidinamos 140 ar net 180 kartų iš eilės. Šiandien tai atrodo fantastiški skaičiai, bet prisiminkime, kad nebuvo nei radijo, nei filmų, nei televizijos. Vienintelė kultūrinė pramoga buvo tik gyvas teatras – ar tai būtų opera, operetė ar drama.

Nemirtingi valsai

Strauss Jr. parašė 16 operetčių, bet jis išgarsėjo ne kaip operetčių, bet kaip valsų kompozitorius. Mozart ir Beethoven taip pat rašė valsus, Johann Strauss (tėvas) išpopuliarino valsą, bet tik Johann Strauss (sūnus) išstobulino valsą beveik iki simfoninio lygio ir suteikė jam nemirtingumą.

Neskaitant „The Blue Danube“ (Mėlynasis Dunajus), kuris turbūt yra geriausiai žinomas valsas pasaulyje, Strauss Jr. parašė apie 150 valsų, daugybę polkų, kadrilių, maršų, operetčių ir kitų kūrinių. Jo palikimą sudaro daugiau nei 500 kompozicijų, kurios šiandien įtraukiamos į geriausių orkestrų ir garsiausių dirigentų repertuarus. Savo muzika Strauss Jr. įkūnijo ne tik Vienos linksmybes ir grakštumą, bet ir Habsburgų imperijos aukso amžių.

Gabus sūnus, žiaurus tėvas

Strauss Jr. gimė Vienoje 1825 metais, augo su dviem seserimis ir dviem broliais. Jų tėvas, taip pat Johann Strauss, buvo garsus kompozitorius ir dirigentas, pavertęs gremzdžišką valstiečių sukintį (der Waltzer) elegantišku pokylių salių šokių. Jo orkestras grojo prabangiausiose Vienos kavinėse ir keliavo po visą Europą su dideliu pasisekimu.

Schani – taip Strauss Jr. buvo vertinamas šeimos narių. Parašė pirmą valsą būdamas vos 6 metų. Bet tėvas griežtai pasipriešino savo sūnaus muzikinei karjerai. Tačiau pritariant motinai, berniukas slapta pradėjo lankyti smuiko ir kompozicijos pamokas. Kartą, kai tėvas užtiko sūnų griežiantį smuiku, skaudžiai primušė vaiką ir prisiekė „išmušti“ iš sūnaus bet kokias muzikos svajones.

Strauss Jr. buvo pasiūstas į komercinę mokyklą, bet netrukus buvo išmestas už dainavimą klasėje. Kai tėvas paliko savo šeimą dėl meiluzės, Strauss Jr. pradėjo mokytis bažnytinės muzikos, bet jo galvoje skambėjo valsų garsai. Kai mokytojas papeikė jaunuolį už valsų grojimą bažnyčios vargonais, Strauss Jr. atsakė: „Aš norėjau groti fugą, bet kažkaip man rankos paslydo.“

Sensacingas debiutas

Strauss Jr. su savo 15-os asmenų orkestru debiutavo garsiaame Vienos Domeyer Casino 1844 m. spalio 15 d. Tėvas grasino boikotu, surengdamas savo koncertą tą pačią valandą, bet paskutinę minutę susirgo. Strauss Jr. triumfavo. Vienas iš jo valsų „Poem of the Senses“ (Pojūčių poema) susi-

laukė net 19 pakartojimų. Ir kai koncerto pabaigoje sūnus pagrojo vieną iš populiariausių savo tėvo valsų, publika ėmė entuziastingai ploti ir šaukti. Tokio įvykio Vienoje dar nebūta.

„Labas vakaras, Tėve Strauss! Labas rytas tau, sūnaus Strauss!“ – skelbė vieno laikraščio antrašė kitą dieną.

Kai tėvas, pagaliau susitaikęs su sūnumi, 1849 metais mirė, Strauss Jr. sujungė savo ir tėvo orkestrus. Daugybė nepaprastai pavykusių koncertų Europoje. Jį jau tada visur sveikino kaip „Valsų karalių“. Juodais, garbanotais plaukais, išpūdingais ūsais ir linguojančiais judesiais prie pulso Strauss Jr. daug kam primindavo savo tėvą. Primindavo dar ir tuo, kad kaip tėvas diriguodamas grieždavo smuiku.

Jis kūrė valsus greitai ir be atvangos, tik rakarčiais prisėsdamas prie Taro kortų stalo ar pažaisdamas biliardą. „Melodijos iš manęs plaukia kaip vanduo“, – kartą parašė draugui. Sakoma, kad Strauss Jr. savo gyvenime turėjo apie 12 meiluzių, bet šiaip visą savo laiką buvo pašventęs darbui.

Imperatoriaus rūmuose

1862 metais Strauss vedė buvusią operos solistę Henrietta Traffz, 10 metų už jį vyresnę. Henrietta buvo netekėjusi motina su dviem dukromis. Kitais metais Strauss Jr. buvo paskirtas imperatoriaus balių muzikos koncertmeistriu – į postą, kadaise turėtą jo tėvo.

Per dešimtmetį jis sukūrė daugelį pačių populiariausių savo valsų: „Tales from the Vienna Woods“ (Vienos miškų pasakos), „Artist's Life“ (Artisto gyvenimas), „Wine, Women, and Song“ (Vynas, moterys ir daina), „Vienna Blood“ (Vienos kraujas) ir garsųjį „The Blue Danube“, kuris ir šiandien laikomas antruoju Austrijos himnu.

Nuo 1864 metų Strauss Jr. beveik nustojo diriguoti, nes norėjo atsidėti vien tik kompozicijai. BroLIAI Josef ir Eduard perėmė jo orkestrą. Bet buvo ir viena išimtis.

Paaukuota, naktį apšviesta Johann Strauss Jr. statula Vienoje. „Austrian Tourist Bureau“ nuotr.

Koncertuoja Amerikoje

1872 metais Strauss Jr. surengė 14 didelių koncertų Bostone ir New Yorke. Amerikai pagerbti jis sukūrė „The New Jubilee Waltz“ (Naujojo jubiliejaus valsą), kuris baigėsi su įdomiai įterptais Amerikos himno garsais, nors „The Star-Spangled Banner“ oficialiai tapo himnu tik 1931 metais.

Norėdamas patenkinti nepasotinamą Amerikos moterų norą išgyti kuokštelę jo garbanų, Strauss Jr. buvo priverstas smarkiai apkarpyti savo juodą niūfaundlendų veislės šunį.

1878 metais mirus žmonai, Strauss Jr. vedė jauną, neištikimą Angelina Dietrich. Jie išsiskyrė praėjus penkeriems metams, ir kompozitorius, būdamas 58 metų, vedė 21 metų našlę Adele Deutsch. Ji įkvėpė Strauss Jr. parašyti „The Gypsy Baron“ (Čigonų baronas), vieną iš pačių populiariausių Strauss Jr. operetčių.

Pagerbdamas Austrijos – Vengrijos imperatoriaus Franz Josef 40 metų valdymo jubiliejų, 1888 metais Strauss Jr. parašė „The Emperor Waltz“ (Imperatoriaus valsas). Šį kartą nebuvo moterų ir meilės – Strauss Jr. pirmą ir vienintelį kartą pagerbė vyrą.

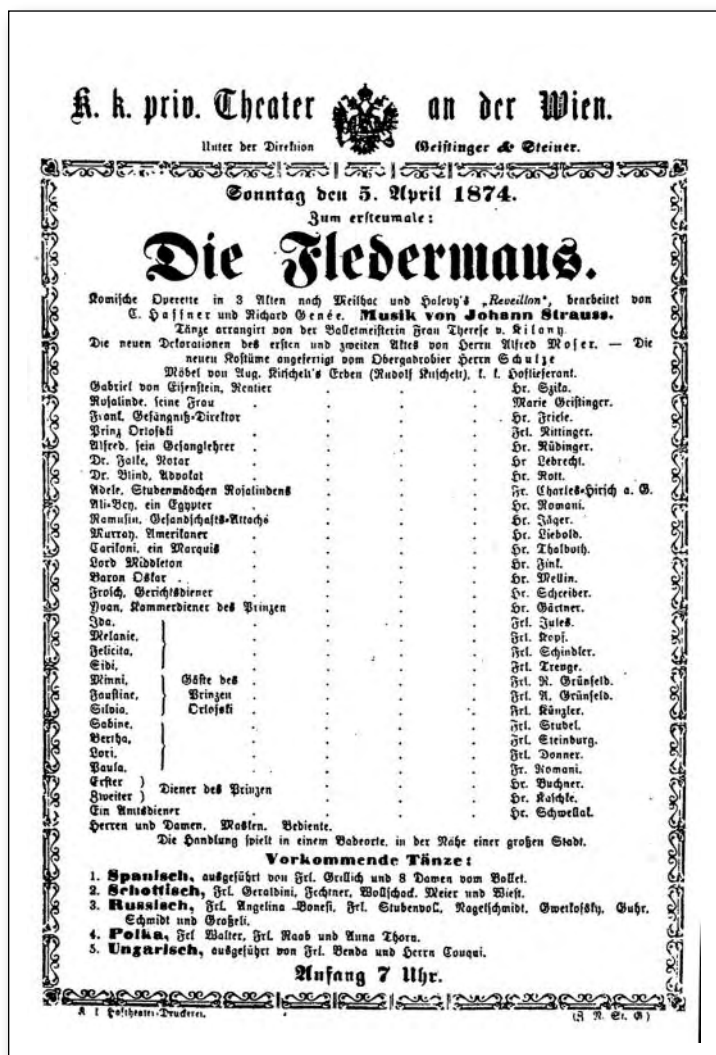
Aukso vainikas

Paskutiniuosius savo gyvenimo metus Strauss Jr. praleido ramiai, su savo numylėta žmona Adele. Jis anksti tapo garsus ir turtingas. Daugelis garsių to meto kompozitorių – Offenbach, Wagner, Brahms, Verdi – jį tiesiog garbino.

1894 metais, minint Strauss Jr. 50 metų dirigavimo sukaktį, kompozitorius iš savo gerbėjų Amerikoje sulaukė laurų vainiko, padaryto iš 50 gryno aukso lapų.

Strauss Jr. mirė 1899 m. birželio 3 d. Kai ši žinia pasiekė jo orkestrą koncerto metu, dirigentas nustojo dirigavęs ir, lukterėjęs kelėta sekundžių, pradėjo lėtai groti „The Blue Danube“ pianissimo variantu. Klausytojai kaip mat suprato, kad Valsų karalius jau kitą karalystėj...

„Jeigu tiesa, kad aš turiu talentą, – kartą pasakė Strauss Jr., – aš esu labiausiai skolingas savo numylėtam miestui Vienai. Jos padangėje skrajoja melodijos, kurias mano ausys pagauna.“ □

„Šikšnosparnio“ premjeros programa, 1874 m. Iš „Operetta History“ archyvo.

Šarūnas Šimulynas

CEPELINAS

Mes nedaug nutuokiamė. Tiktai jie žino, – suakmenėję po žemėmis ir seniai nuo paviršiaus išnykę, ar linguojantys lygumose, ir šlaitų medžiai. Jie žino apie savo lapus, jų slaptą gyvenimą – nuo pumpuro ligi kotelio atsiskyrimo.

Ir apie tėvų gyvenimą, kurį jie patys užmiršo, laikė bereikšmiu ar stropiai slėpė, žinome nedaug.

Gaila. Mačiau tėvą – tiktai tėvą. Plokščią, tarp knygos lakštų išdžiovintą, tarytum žirkklėmis iš geltono popieriaus iškirtą tulpmedžio lapą.

Pasiutęs, nepakęsdamas tų amžinai iš paskos besivelkančių popiergalių, griebi glėbius. Glemži senus žurnalus, prospektus, knygpalaikes, nes šitos šūsnys nesulauks lentynų! Pašėlęs draskai, grūdi ugnin, o ji liepsnodama glosto niršulį. Ir velnias žino kodėl, tą perplėštą, palaidais lino siūlais, atbrizgusia nugarėle elementoriaus puselę sklaidai.

Ir aptinki paauglystėje įdėtą sudžiūvusį lapą. Tulpmedžio. Kurį dvaro parke tau ir parodė tėvas.

Gyslelių raizgumyne randi slaptą gyvenimą. Įsižiūri. Įtempęs akis vedžioji plonyčių siūlelių tink-lu po nežinomą mano tėvo, atskilusio nuo šakos, laiką.

Ir suvoki – iš kur žinai ligi smulkmenų tai, apie ką niekas nekalbėjo; matai jo vaikystę; kai jau gyvenai jame... Dabar jis manyje. Savo balsu pasakoja. Tą balsą girdžiu tartyje, jo sunkius žingsnius savo kojų žingsniuose.

Šio amžiaus pradžioje, kai gyvi buvo Basanavičius, Maironis ir Tumas – Vaižgantas. Ir Vydūnas. Ir sunku patikėti, kad už metų kitų jau nauja era. Taigi, šio šimtmečio antrojo dešimtmečio pradžia, kai tėvas kalbėjo, bėgiojo ir arkliuodamas mėtė į kaimynų vaikus. Tais laikais miestelėnų berniukai pirmas kelnes apsimaudavo vėliau, maždaug tada, kai mūsų laikų bambliai bliudami iškeliauja mokyklon, suplėšę ir pridirbę šūsnis nailoninių pėdkelnių.

Anoje gadynėje tėvai neturėjo laiko nei rūpesčių dėl prikrautų kelnų. Vaikai rėpliojo dulkėse laimingi, niekas nesityčiojo: girdi – vėl pridergei, balvone. Berniukai ir mergučios dėvėjo šlebutes. Tai yra džiaugėsi gyvenimu, prisidengę rūbeliu, panašiu į purviną suknelę ligi kulnų, ir tūpė, kur smagiau.

Kelnės – tai šventė. Apsimauni – tu jau vyras. Ir niekas nepasakys: „A, anas plikarūris“.

Pirmąsias milelio kelnes motina, įtraukusi kuprą, parpė vakarais, karpė ir badė Zingerio adata; kai nepasidalindami mažyliai įsiverkdavo, atvynioję nuo špūlės tvirtą siūlą, sakė: „Pirmomis dienomis bus klapato. Daug tų kvailų guzikų.“ Atseit sagų.

Ir atėjo pagarbintoji diena. Taip nekantriai išlaukta, kupina bręstančiojo vilčių, kai vyriškumo plaukeliai dar nesiruošę prasikalti, bet jau buvo įrašyti į knygą. Mamunėlė nuvilkusi metė dumbliną šlebutę, sakydama: „Žemei plaut“. Apkuopė apsalusį prie ledinio šulinio, pasistačius į geldą. Ir visiems vaikams dalijo po saldainį, į blizgantį braškantį popierėlį vyniotą, galuose kaip ausiukai užsuktą. Tada ir atnešė jas besišypsodama plonomis, ištemptu siūlu į molio gabalą įpjautomis lūpomis iš priemenės nuo aukščiausios lentynos, kur per naktį paslėptos gulėjo (visi žinojome); kaip šventą daiktą, po du pirštus lyg žnybtukais ant skalbinių virvės suėmusi, tarytum lenta išlygintas, ilgas kaip girių briedžio kelnes. Garu ir žarijų smalkėmis kvepiančias. Saldainiais išmozotomis burnomis mažiukų pavydui sukišo nušveistas kojas, užsagiojo sagas. Ir visi aikčiojo... Aš lyg saldainis, iš laimės tirpstantis, jutau kaip avino plaukelių kutenama brinksta mano varpa ir nežinojau, kas darosi.

Pirmas pasaulinis dundėjo. Sarajevo šūvių čia niekas negirdėjo. Po suplyšusia caro vėliava trūko kareiviu – rekrutai slapstėsi.

Viename kambarėlyje, iš gatvės pusės, žemėje iškastais šešiais laipteliais palipus žemyn, tilpo kromelis. Tik pravėrus girgždančias duris dvelkė silkėmis: lyg tavo veidas būtų aplipintas žvynais, imančiais viršų visų kitų kvapų mišraus choro giesmėje, suspaustoje ir sugrūstoje mažon patalpon.

Mano tėvo tėvas – papunis, nuo žandarų per Prūsiją pasprukęs į Ameriką – siųsdavo dolerius. Giminėms neprasitarusi, motina taupė. Ir štai – atidarė kromelį, mažytę krautuvėlę: prekės, du liesi pirkėjai ir perkarusi pat, tik tik įsisprausdavo vienu metu. Buvo silkių statinaitė, karštomis dienomis karaliavusi. O sakais varvančiose lentynose, kai iš arti uostei, kiekviena vieta turėjo savąjį kvapą: ten Rusija dvelkė kiniška arbata, cukraus galvos buvo lyg sniego rutuliai, daugybė nevalgomų kirvių, vinių vinelių, tarp kurių dvokė žibalo skardinės. Ir taip maloniai, prikišus nosį, glostė uoslę pierninkai. Ar kitaip – sausainiai, kuriuos mano tėvas, dar be kelnų, vadino pipiniukais.

Prasiveria girksinčios šeimos kambarėlio durys ir pro plyšį matai – motina sveria. Skaičiuoja kapeikas, derasi, dar pridėda pirštuose braškantį saldumyną, guldo į ištiestą delną ir linksi, išlenkusi ploną lūpų pjūvį, atsisveikina. Kai išeidavo, plyšelis prasiverdavo plačiau, ir tik tik girdimas negyvėlio balsas:

– Mamunyt, labai alkanas, noriu pipiniuko.

Girdžiu tuos žodžius, liguistus ir liūdnius. O matau samanomis ir varpučiu apžėlusį tėvo kapą Nemuno šlaito pačiam pakrašty, kapinaitėse už miestelio, kur pusė kauburių žydi smulkiais violetiniais žiedais ir į visas puses toli matyti upės vaga. (...).

Panemunėje, ant smėlyje sukaltų kuolų, priešrovės džiūvo žvejų tinklai. Jų plūdurai ir pasvarai kabaravo, bet patį rezginį prieblandoje vos galėjai matyti. Lengviausio pūstelėjimo pagauti, plonų siūlų pilvai, rodės, tuoj prilips prie mėnulio atspindžių, o sudžiūvusios vandenu žolės, įstrigusios tos paprastos gudrybės raizgalynėje, virpėjo kaip kregždžių sparnai. Tą valandą ramia srove sugulsiu mišku plaukė sieliai.

Jis dar krapštėsi agrasto krūme. Primiršęs kelnes, mėnesienoje kramtė ir vėl skabė; aštrūs šakų spygliai draskė, kabinosi į švelnią plaštakų odą. Namai nei broliai netraukė. Bet pilve jautė.

Jie turėjo lempą. Langai kaip šventovėje švietė.

Viduje laikrodį mušė valandas. Girdėjo – išlindusi ir papurčiusi medžio sparnus gegutė kukavo daugelį kartų, kiekvieną žodį užbaigdama prailgintu ū. Ir kažin kodėl į tamsos gintarą įklimpusioje vėlumoje vargonais užė žydo lentpjūvės pragaro mašina, lyg milžinė širšė, uždengusi pusę dangaus. Dryžuota dryžuota. Už miegančio miestelio, vakaruose, kur į krantą traukia sieliai. Ir staiga – sakų prieblanda, lyg dūmais lėtai užtraukta, sutirštėjo. Užvertęs galvą nesuvokė, kas užstojo mėnulį. Nesuprato. Apmiręs žiūrėjo: aukštai, virš medžių ir šikšnosparnių, maždaug ties kregždžių skrydžiu, tyliai pupsėjo. Ir jeigu tai mirtis – saldžiai pajuto – ištirpti ne Dievo malonėje, bet erdvėje, dar aukščiau nei debesys ar debesų vaiduoklis, kuris gailiai gergždamas ore kabančiais dantimis kaip kurklys, o gal ir svirplio balsu – slinko, brovėsi pro mėnulį; aukščiau nei kryžius ant bokšto, pailgas. Kaip vėjo gūsio pripūstas patalas. Ne...Didelis, didelis... Kabaruoja danguje LIUCIFIERIUS. Iš pasturgalio leidžia dūmą, nutįsusi kaip zyliojančios karvės uodega. Ir paprasta mintis: pasaulio pabaiga – pakirto kojas.

– Mamunyt, – sukliko ne savo balsu. Pro praviras duris išlėkė motina, kuprą įtraukusi dairės.

Jos burna, į molį įpjauta ištemptu siūlu, pasisuko ten, kur rodė Justuko ranka, ir išsižiojus pratrūko žvygsmu:

– LIUCIFIERIUS... Dievulėliau...

Išbildėjo nuogučiai mažyliai, papinga tetulė Agota, šaukdami...

Mamunė klykė, per nugaras mušdama kumšteliu; stvėrė vaikus ir sugrūdo į stubą, kur švietė lempa ir žaižaravo įkaitusi krosnis, priplikinusi išputojusią kukulienę...

– Dieve aukščiausias, – rovē plaukus. – Iš kur nemalonė, už ką vargšus baudi!..

– LIUCIFIERIUS... – ir botagas, kuriuo mušdavo jaučius, prašniojo pakinklius; ir dabar jau suklypo ant plyšėtų grindų, kur gyveno begalės blusų. Tą lygumą su kiaušinėlių pribarstytais, užperėtais plyšiais daužė kakta. Šaukė ji ir siaubo pagriebti apsisnarglavę vaikai. Agota, ta ištrūkusiomis krūtėmis, ant žemės paguldžiusi bulvių prikimštą pilvą, mušė kaktą į aslą, kol pasileido kuodan suvyniota kasa: – PASAULIO PABAIGA. Iš prakeikto, tarakonų apsėsto, velnio apspjauto Prūsijos krašto...

Ta pabaiga saldžia pragaro smarve plaukė lyg pro Cedroną; padangių žuvis žvynų kvapais; proto pripūstas išmislis grafo Cepelino, virpindamas patį uodegos galelį, Kaizerio žvalgų pritupdytas: UN, CVAI, DRAI, – pro žiūroną skaičiavo varpus, reikalingus patrankų liejykloms. Tyliai čiuožė viršum ausis užsklendusio, gintaro plaukais raibuliuojančio Nemuno. Vokiškai tvarkingai, nenukrypdamas, vaiduoklių laivas, iškišęs irklus, pasaulio pabaigą plukdė pro fosforu švytintį Veliuonos bokštą, link patvirkusio Kauno sliuogė, melsvu dūmeliu iš pasturgalio pūsdamas pragaro sielą. Tėvas tirtėjo pritūpęs už krūmo. Iš spyglių badomo balto veido pradingusiom akim lydėjo nutolstantį siaubą. Ir suprato: tiek danguje, tiek ir žemėje... Šėtonas pilve sukto. Ir išlėks baimė baisiu smarvės užtaisu.

Vangiai kėlė šlebutės skvernus. Ir pasijuto mūvintis kelnėmis. Gražiai išlygintomis, kietomis kaip gūnia. Šaltiena virtusiais pirštais grabaliojo, įsiutęs draskė, visai tampė tvirtai į šėtono žabangą įstrigusius guzikus; ir tiktai vieną, kaip reikia neįsiūtą, pajuto delne – su dviem skylutėmis ir nukarusiu siūlu. Bet kur tau, žiopy... Veidą draskė aštrūs, adatomis virtę agrastų stagarai. Ir pasidavė. Susmuko pilnomis kelnėmis.

Pro sūrias akis matė TĄ. Danguje. TO aptakiai pripūsto kūne blykstelėjo žiūronų stiklai. Atspindėję mėnulį tolo, nutolo, kol ištirpo ašaromis užpiltos nakties blandoje.

(Novelė spausdinta sutrumpinta)

Gyvenimas be teatro – tik egzistencija

RAMUNĖ LAPAS

Kiek daug kartais gali vienas žmogus! Prieš 120 metų gimusios ir prieš 60 metų suorganizavusios Detroito dramos mėgėjų sambūrį aktorės ir režisierės Zuzanos Arlauskaitės-Mikšienės gyvenimas yra puikus pavyzdys. Ir šiais laikais teatriniai sambūriai išsiviję dažnai išiplieskia nuo vieno žmogaus idėjos ir gyvuoja, kurstomi ir palaikomi jo entuziazmo ir atsidavimo. Detroito dramos mėgėjų sambūrio ugnis degė ypač ilgai: nuo 1949-ųjų, kai tik atvykusi į Ameriką Zuzana Arlauskaitė-Mikšienė pastatė pirmąjį veikalą, iki jos mirties 1973 metų spalio 2 dieną.

Zuzana Arlauskaitė-Mikšienė

Žinoma prieškarinio laikų aktoarei tik atvykus į Ameriką, į ją asmeniškai kreipėsi rašytoja Alė Rūta – mat Lietuvių Susivienijimas Amerikoje norėjo statyti Alės Rūtos „Pasimatymą“ ir ieškojo režisieriaus. Šis pastatymas ir davė pradžią Detroito dramos mėgėjų sambūriui. Per du su viršum kūrybinės veiklos dešimtmečius Zuzana Arlauskaitė-Mikšienė režisavo 43 veikalus – daugiausia lietuvių autorių (Alės Rūtos, Antano Gustaičio, Petro Vaičiūno, Kazio Binkio, Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės, V. Alanto ir kt.), bet taip pat ir klasikos (T. Williamso „Stiklinį žvėryną“ bei H. Ibseno „Norą“). Detroito ir gastrolėse sambūris suvaidino iš viso apie šimtą spektaklių. Įdomu, kad vaidinimas žiūrovui buvo traktuojamas kaip labdaringa veikla. Ir vėlesniais laikais bei mūsų dienomis lietuvių teatrai išsiviję neegzistuoja kaip profesionalūs kolektyvai. Dažniausiai žmonės susiburia ir kuria tiesiog „vardan meno“ – jie nori vaidinti, jiems reikia teatro. Detroitiškiai Mikšienės dėka savo aistrą scenai gražiai derino su labdaringa visuomenine veikla: beveik kiekvienas jų spektaklis buvo skiriamas kokios nors organizacijos veiklai paremti. Daugiausia lėšų sambūris yra surinkęs BALF'ui, Vasario 16-osios gimnazijai, Detroito Organizacijų Centrai, ALT'ui, bet taip pat ir kitoms organizacijoms. Kaip matysime, toks vadovės požiūris ir tokia

veikla turėjo gilius šaknis.

Pačioje sambūrio pradžioje žmonės susirinkdavo atskiriems pastatymams, tačiau pamažu formavosi pastovesnis teatro branduolys. Zuzana Arlauskaitė-Mikšienė buvo ne tik režisierė bei aktorė, bet dažnai ir dekoratorė bei grimuotoja. Nemažai jai padėjo dukra Nijola Ward-Čerekiene. Sūnus – dailininkas Žibuntas Mikšys, gyvenantis Paryžiuje – irgi prisidėjo prie mamos projektų, specialiai sambūriui išversdamas kelias pjeses iš vokiečių ir prancūzų kalbų. Kolektyve pabuvojo per šimtą žmonių. Keturi dirbo jame nuo pat susikūrimo pradžios: Vincas Žebertavičius, Irena Laurus-Laurinavičienė, Algirdas Pesys, Stepas Iljasevičius. Daug įdirbio įdėjo Algis Glatkauskas, Rasa Lišauskaitė, Stasys Geldauskas, Danutė Racevičiūtė-Jankienė, Marijus Sajauskas ir kiti.

Klasikiniu Zuzanos Arlauskaitės-Mikšienės vaidmeniu išsiviję tapo Marcelė Normantienė Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės „Pinigėliuose“. To meto recenzentai dažnai atkreipdavo dėmesį į tai, kokia nepanaši aktorė gyvenime – nesavanaudiška, atsidavusi, kilniaširdė – į savo personažą scenoje, užspaudusią pinigus senę, tikrą „nagą“. Ši pjesė buvo vaidinama ir minint aktorės, režisierės kūrybinės veiklos 60 metų sukaktį. Prieš tai 78 metų jubiliatė dėl širdies priepuolio buvo patekusi į ligoninę, tą ji bandė nusišvęsti. Tačiau pagerbimo vakaro dalyviai apie tai jau žinojo, ir kai spektaklio metu Mikšienės Normantienė griebdavosi už širdies, publika kaskart aiktėlėdavo, nebūdama tikra, ar čia vaidyba, ar mylimą aktorę vėl ištikio priepuolis.

Štai kaip šį vaidinimą, įvykusį 1967 m. spalio 28 d., „Drauge“ aprašė korespondentas Alfonsas Nakas: „Laukdamas invalido vežimėlyje į sceną išvežamos Marcelės Normantienės buvau tiesiog panikos apimtas. O kas, jeigu vėl širdies ataka, jeigu simuliuota 'mirtis' antrame veiksmo pasibaigs kelione ambulansu į Providence ligoninę? Jeigu dar blogiau? Ai, baimės būta be pagrindo. Vaidino ji puikiai, kaip visada, supjudė visus pataikūnus gimines, paliko nei šioki, nei toki testamentą, – mirtiną priepuolį išgyvenus ir išvažiavo į užkulius. Paskui, po visam, kai sveikinau ją, tai prisipažino, kad ir pati nebuvo tikra, kuo šis vaidinimas baigsis, vos prieš savaitę ligoninę apleidus...“

Pirmą kartą Normantienės vaidmenį Zuzana Arlauskaitė-Mikšienė atliko dar 1919 metais. Visas jos gyvenimas pilnas priverstinių klajonių ir persikėlimų ir tarsi perskeltas per pusę – abi pusės su ryškiu teatro ženklu. Gimė ji 1889 m. rugpjūčio 28 dieną Šiauliuose. 1907 m. po keturių gimnazijos klasių išvyko į Rygą, kur gavo mokyto-

jos ceną ir mokytojo lietuviškoje mokykloje. (Tuo metu Rygoje „Žvaigždės“ draugija buvo įsteigusi kelias lietuviškas mokyklas darbininkų vaikams. Išlaikomos jos buvo rengiant vaidinimus, kuriuos režisavo Stasė Jakševičiūtė-Venslauskienė, Liudas Jakavičius, – juose dalyvavo ir Zuzana Arlauskaitė). 1910 m. buvo suorganizuota „Giedros“ draugija. Oficialiai – blaivybės, iš tikrųjų – socialistų draugija. Draugijos vardu veikė choras, buvo ir dramos sambūris, kuriame Arlauskaitė vaidino ir režisavo. 1911 m. grįžo į Šiaulius ir trumpai vaidino „Varpo“ draugijos teatre.

1971 m. spalio 30 d. Detroito inžinieriaus Vacio Urbono interviu su aktoare, ji pasakoja, kad tuo metu buvo sugalvojusi stoti į Imperatoriškąją dramos mokyklą Peterburge. Tam reikėjo tėvų sutikimo. Zuzanos tėvas mirė, kai jai tebuvo septyneri, o mama su broliu nieku gyvu nebūtų sutikę jos išleisti studijuoti aktorystės, kadangi „tais laikais į artistę žiūrėjo kaip į paleistuvę, nenormalų žmogų“. Tačiau išvažiuoti į Peterburgą pasitaikė kita proga. Išgirdusi, kad ten atidaroma pirmoji lietuviška mokykla, ji išdrįso rašyti prašymą ir buvo priimta kaip mokytoja bei mokyklos vedėja. Nuo 1912 iki 1917 metų Arlauskaitė gyveno Peterburge. Ten jau veikė Kastanto Glinskio teatras, į kurį ji buvo pakviesta ir kuriame dirbo iki pat revoliucijos. Dviejose dešimtyse veikalų Zuzana vaidino pagrindinius vaidmenis (Teklę „Pavasario aukoje“, Karoliną „Dumblyne“, Mortą „Vagyse“, Aldoną „Smuklėje“, Juozienę „Lietuvaitėse“ ir kt.). Po revoliucijos kurį laiką dar gyveno Rusijoje ir dirbo vedėja vaikų kolonijoje Carskoje Selo – ten buvo įkurta dvi kolonijos lietuvių vaikams.

(Greičiausiai Peterburge Zuzana Arlauskaitė susipažino ir su savo būsimoju vyru – Liudu Mikšiu, kuris ten baigė gimnaziją ir inžinerijos mokslus, tarnavo susisiekimo ministerijoje, o vėliau Kaune vertėsi kaip rangovas. Deja, tikslesnių detalių apie jų dviejų pažintį ir vedybas aptikti nepavyko).

1919 m. kartu su karo pabėgėliais aktorė grįžo į Vilnių ir dirbo pas Kastantą Glinskį bei Juozą Vaičkų, taip pat parsigavusius iš Rusijos. Lenkams okupavus Vilnių, su kitais lietuviais pasitraukė į Kauną. Ištrūkti iš Vilniaus nebuvo taip paprasta – lenkai grasino šauti, jeigu išdrįs neklausyti, o vieną kartą net paleido išpėjamąjį šūvį. Vėliau susiorganizavusi grupė lietuvių, tarp kurių buvo ir režisierius Kastantas Glinskis bei generolas Vladas Nagevičius, nutarė rizikuoti ir, pasakę, kad vyksta į vasarvietę, pabandė kirsti demarkacijos liniją.

Nukelta į 8 psl.

Detroito Dramos mėgėjų sambūrio artistai po spektaklio „Šiapus už dangos“ su pjeses autoriumi Vytautu Alantu (pirmos eilės viduryje) ir režisiere Z. Arlauskaite-Mikšiene (pirmoje eilėje antra iš dešinės).

Ir sutalpink žemėlapyje tiek veidų

PRANAS VISVYDAS

Toks Lietuvos žemėlapis su poetų nuotraukėlėmis šviečia ant geltono „Poezijos pavasario 2009“ almanacho viršelio. Ant knygos nugarėlės išspausdintos jų visų pavardės. Jei neklystu, 108! Tarp jų 41 moteris. Pridėję dar 9 „Poezijos pavasario“ svečius užsieniečius, sandariai išverstus, turime įvairaus, kartais tikrai ypatingo skaitymo rinkinį. Pavyzdžiui, turkų poetė Zeynep Koylu eilėraštyje „ir vėl sukurk dangų iš begalybės“ pradeda: „moteris laikanti rėmus / savyje augina vienatvę.“ Gražu. Perskaitai ir jau negali užmiršti.

O tiems, kurie mėgsta klausytis skaitomos poezijos, prie šios knygos pridėtos ir dvi plokštelės. Vienoje, pavadintoje „44 čiulbėjimai“, girdime paeiliui nuo 1965 iki 2008 metų visų poezijos pavasarių laureatų kūrybą, skaitomą aktorių. Antroje plokštelėje „Poezija ir balsas“ savo kūrinius skaito 8 poetai: Justinas Marcinkevičius, Jonas Kalinauskas, Aidas Marčėnas, Elena Karnauskaitė, Gintaras Grajauskas, šių metų laureatas Rimvydas Stankevičius, Agnė Žagrakalytė ir Giedrė Kazlauskaitė.

Knygos įvadiniuose puslapiuose matome mįslingai graškčius piešinius – iliustracijas. Tai gabaus grafiko Sauliaus Chlebinsko (1953–1999) kūryba. Trumpai ji aptaria Danutė Zovienė. Almanachas išspausdintas puikiai. Šriftas aiškus. Išleido „Vaga“ Vilniuje. Išsviežiems lietuviams, dar mylintiems tikrąją lietuvių kalbą, jį įsigyti – beveik būtinybė. Įvairaus šiuolaikinio ar romantiškai gražaus eiliavimo čia yra daugiau nei 100 puslapių. Knygą suredagavęs poetas Vladas Braziūnas laikėsi atlaidaus principo. Įtraukė (bent man) daug nežinomų eiliuotojų. Gyvena jie pasklidę po visą Lietuvą. Svajoja, rašo, spausdinasi. Atnašauja deivei Kalbai. Juk šioje permainingoje epochoje ne politika, ne ekonomika, ne insta-

Almanacho sudarytojas Vladas Braziūnas

liacinis išradinumas, bet žodinė Lituanistika yra Lietuvos egzistencijos laidas.

Be abejo, jų gretos yra keleriopai gausesnės. Palieku ramybėje su savo kūryba čia pasirodančius mums labiau žinomus vardus – Justiną Marcinkevičių, Tomą Venclovą, Donaldą Kajoką, Joną Strielkūną, Gintarą Patacką, Aldoną Eleną Puišytę, Tautvydą Marcinkevičiūtę, Kornelijų Platelį, Algimantą Mikutą, Aušrą Kaziliūnaitę... Pateiksiu bent kelis pavyzdžius išėjimoje gal ir negirdėtų poetų.

Štai Gynė Dineikaitė laikosi atsiminimų lyrikos: „Į mano nugarą / atsirėmė vėjas, / tas pats, / kurį verkiantį glosčiau, / vaikystės delnais.“ O Stanislovas Abromavičius prisimena proziškai „Jono Aiščio keliones“: „liaudies buities muziejuje / šile prie karčemos / man vaidenasi / Jonas Aistis, o tada dar Kuosiukas / stovintis be pjūklo ir kirvio / žiūrintis į išlakias / pušis...“

Su nūdienai būdinga sofistika ir paradoksalia ironija eiluoja Indrė Meškėnaitė, nestinga jai emociinio skambesio: „norėčiau dvasios aristokrato / kad tarp jo derlingų venų / vagų kartu galėtume sodinti erkėčių krūmus ramūs juos / palikdami ateinančiom kartom“ („ab memo emo“). Esė pobūdžio rašinyje „Trumpametražė astma“ ji dėsto: „Užvakar nusprendžiau, jog ištis moteris panašios į moteris tik todėl, kad atrodo kaip vyrai“. Verta apie tai pamąstyti.

Irenos Labokės kūryboje irgi darbuojasi virtualaus požiūrio į pasaulį vaizdiniai. Pirmoji eilėraščio „Džiazuojančios dienos“ strofa nuskamba taip: „ritmo galaktikom švelniai / po odą / ekvilibruoja / gyslomis nuteka / debesį perveria / smiltėm pažyra / paukščio šešėlyje / sulesa rasą“. Sąskambių efektais gambiai žaidžia, rimtai intonuodama, gabi Sara Poisson. Kad ir eilėraštyje „em“: „Versk puslapį po puslapio, jausdamas kaip plūsta į pūslę. / Nors verčiau būti nuotrauka ir dūlėti, kaip plinta aklumas. / Juk visas pasaulis – lyg rūbas meilės nuogybei pridengti.“ Man kažkodėl Saros argumentų erotika artima kandidatės į Amerikos viceprezidentės Sarah Palin moteriškumui. Viskas – meilei pridengti.

Paminėjus erotiką, šio labo almanache nedaug. Ir nelabai vykusio. Štai man pirmą sykį girdimas Jurgis Viningas, bandydamas būti juokingas, eiluoja: „Akmens rudenį / auginu savo kūnišką miestą. Tavo / krūtys yra susidvejinęs Brunaleskio / kupolas, po juo – šventa širdies / ikona, kurios parodyti krikščionys / sekmadeniais atsivestų savo vaikus. / O tavo krūtys – tarp jų aš seniai / auginu dievuliuką.“ Kaip rusai sako, be pusbonkio nespajausi. Matosi, kad Viningas ypatingai gerbia moteris. Kitą ilgesnį kūrinių su įdomiom detalėmis jis skiria savo „poniai piešimo mokytojai“ – ji juo tikėjo. Šiuo eilėraščiu jis ir mane įtikina, nors mano piešimo mokytojai buvo tik vyrai. Paskutinis jų – skulptorius Robertas Tininis (tėvas) – liepdavo mums piešti kelis daiktus, padėtus ant jo pulsto: „Jūs, vaikeliai, komponuokit, o aš minutę pastovėsiu palangėj.“ Taip jis išstovėdavo iki pamokos galo.

Ak, kad tokių žmoniškų kontaktų, kur atminty karaliauja neišblunkančios kelios dar gyvos detalės, būtų daugiau mūsų poezijoje! Ieškau to šiame leidinyje. Tegul tai būna graškčius Aido Marčėno sonetas „Peleninė Broniui Savukynui“, jau mirusiam lituanistui. Pirmas posmas: „ne duona, / ne vardas, / ne vynas... / pribarstęs visur pelenų / ką veikė Bronys Savukynas / bažnyčioje šventųjų Jonų?“ □

APIE KĄ GALVOJA RUGSĖJIS

Jau rugsėjis tuštėja peronuose
lieka liepos palinkę virš lieptų
ir jausmai viešumos dabar drovisi
jau išmokę savy pasislėpti

orūs miestai kur vasarą lankėmės
jie dabar kaip pageltusios nuotraukos
vien už tai kad jūs esate lenkiamės
taip kaip valkata lenkias prie nuorūkos

ak rugsėjo naktie tu gaivi nuo
atminimų nuspalvintų ilgesiu
argi juos stikline pigaus vyno
nuraminsi nustelbsi nutildysi

apie ką tu galvoji rugsėji
ko išsiskiriant rauda tie lietūs
jau ir žąsys toli nugirgsėjo
mūsų žvilgsnių liūdnei palydėtos

kokios švelnios jūs esat su rudeni
mus aplankančios mintys neaiškios
kaip senutė pabėrusi trupinius
kad balandį palesintų aikštėje

Antanas A. Jonynas

Pirmoji Lietuvos lakūnė

ANELĖ BUTKUVIENĖ

Žmonijos svajonė pakilti į dangaus erdves buvo puoselėjama nuo Dedalo ir Ikaro laikų. Realybėje, o ne mituose svajonė skraidyti buvo įgyvendinta po daugelio šimtmečių. XV a. Leonardo da Vinci sukūrė skraidymo aparato projektą, pasiūlė parašiuo idėją. Pirmieji pasaulyje 1903 m. JAV į orą pakilo broliai Wrightai. Ore jie išsilaikė 59 sekundes ir nuskrido 260 m. Pirmojo pasaulinio karo metais buvo sukurta karo aviacija ir jos pramonė, po karo sparčiai vystėsi civilinė aviacija, prasidėjo tarpžemyniniai skrydžiai.

Lietuvoje XIX a. viduryje Žemaitijos bajoras Aleksandras Griškevičius sukonstravo keletą skraidymo aparatų, geriausiai parengtą projektą aprašė knygelėje „Žemaičių garlėkys“. Jis pats bandė skraidyti savo paties sukonstruotu aparatu. 1911 m. Lietuvoje buvo pastatytas pirmasis sklandytuvas. Lietuvos Respublikoje 1918–1940 m. aviacija vystėsi ypač sparčiai. Lietuva išsiugdė nemažą būrį talentingų, kvalifikuotų lakūnų. Karo lakūnas Jurgis Dobkevičius sukonstravo lėktuvus *DOBI I*, *DOBI II*, *DOBI III* ir pats jais skraidė. Inžinieriaus, karo aviacijos pulkininko Antano Gustaičio lėktuvai buvo statomi serijiniu būdu karo aviacijos dirbtuvėse Kaune. Nuo 1927 m. veikė Lietuvos aeroklubas, buvo įkurta Nidos sklandymo mokykla. Lietuvos aviatorių ryžtą ypač paskatino Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydis per Atlantą 1933 m. *ANBO IV* lėktuvų eskadrilė 1934 m. apskrido 10 tūkst. km aplink Europą, pabuvodama dvilikoje šalių. 1937 m. buvo atidaryta pirmoji oro linija Kaunas – Palanga.

Lakūno profesija, paprastai laikoma labai vyriška, žavėjo ir moteris. Pirmąją pasaulyje moterimi lakūne yra laikoma amerikietė Amelija Erhart. Ji taip pat yra pirmoji moteris, 1928 m. perskridusi Atlantą ir 1932 m. tą skrydį pakartojusi. 1937 m. ji kartu su šturmanu ryžosi apskristi aplink pasaulį. Lėktuvas, įveikęs du trečdalius numatyto maršruto, dingo virš Ramiojo vandenyno. Dingimo priežastys liko neišaiškintos.

Pakilti į erdves veržėsi ir Lietuvos moteris, o pirmąją lakūnę tapo Antanina Liorentaitė.

Kelio pradžia

Antanina gimė 1906 m. lapkričio 11 d. Šakių apskrityje, Žvirgždaičiuose, Petro Liorento ir Barbaros Olekaitės šeimoje. Tėvai buvo pasiturintys, vadinamieji šimtamargiai ūkininkai. Vaikaitės Kunigundos Bukantienės liudijimu, jie valdė apie 65 hektarus žemės. Tai buvo darbšti, tvarkinga, katalikiška šeima. Kai 1917 m. Seinų vyskupas Antanas Karosas įkūrė naują Žvirgždaičių parapiją, Petras Liorentas paskyrė bažnyčiai 10 margų žemės. Šeimoje augo aštuoni vaikai – šešios dukros ir du sūnūs, Antanina buvo jauniausia. Dukra Petronėlė mirė jaunystėje. Broliai Jonas ir Petras buvo Nepriklausomybės kovų savanoriai. Vėliau Jonas Liorentas tapo lakūnu, Lietuvos karo aviacijos pulkininku leitenantu.

XX a. pirmaisiais dešimtmečiais lietuvių visuomenė gana skeptiškai vertino mergaičių mokymąsi. Petro ir Barbaros Liorentų požiūris buvo kitoks, nes jie tris savo dukras, tarp jų ir Antaniną, leido į mokslą. Baigusi Vilkaviškio gimnaziją, Antanina išvažiavo į Kauną ir įsidarbino pašte telefoniste. Kas-

dienybės rutina neužpildė jaunos, veržlios, valingos merginos gyvenimo. Atsakyti, kas paskatino Liorentaitę susidomėti aviacija, sudėtinga. Pirmasis akstinas veikiausiai buvo brolis Jonas. Jis pakvietė Antaniną paskraidyti virš Kauno, apžvelgti miesto panoramą. Skrydis merginą tiesiog pakerėjo, ir jau gyvenimo saulėlydyje Liorentaitė sakė: „Kodėl skridau? Skridau, nes neapprėpiama tolima, aukštybių giluma, laisvų debesų skraiste pasipuošusi Lietuvos padangė kaip magnetas traukė ir kvietė mane skristi, pakilti aukštai aukštai...“ Tai buvo pasirinkimas visam gyvenimui. Net būdama garbaus amžiaus ji tvirtino, kad „jei tikčiau, skrisčiau raketa net ir po katastrofos (turima galvoje JAV kosminio laivo katastrofa – A. B.)“.

Lietuvos aeroklubas organizuodavo civilinių lakūnų rengimo kursus, ir Liorentaitė, sužinojusi apie naują priėmimą, bičiulių padrasinta, padavė prašymą. 1931 m. ji buvo priimta į trečiąją civilinių lakūnų mokymo grupę, kurioje buvo keturi vyrai ir dvi merginos. Kartu su ja buvo priimta ir Marytė Jautokaitė.

Svajonės išsipildymas

Pirmajam moters lakūnės skrydžiui Lietuvos aeroklubo kursuose anksčiau nei Antanina Liorentaitė buvo rengiama Ona Steponaitytė. Teorinę pasirengimo dalį mergina įsisavino gerai, bet neišlaikė praktinio egzamino. Bandomojo skrydžio metu paaiškėjo, kad Steponaitytės reakcija yra per lėta. Vieno didžiausių tarpukario aviacijos autoritetų pulkininko Antano Gustaičio sprendimas buvo griežtas: „Skraidyti netinka!“

Mokymasis kursuose reikalavo geležinės valios, disciplinuotumo ir pasiryžimo. Praktiniai užsiėmimai aerodrome prasidėdavo gana neįprastu laiku – antrą valandą nakties, nes tuo metu oras būdavo ramiausias. Skraidant ramiu oru galima geriausiai patikrinti besimokančiojo įgūdžius ir pastebėti daromas klaidas. Vieno iš Antaninos bendramokslų apibūdinimu, „ramiame ore lėktuvas skrenda švelniai ir lygiai, todėl mokinys gali jausti savo veiksmus vairo ir nutūpęs spręsti apie padarytas klaidas, ką instruktorius po kiekvieno mokomojo skrydžio pasako. O tą dieną, kai, rodos, nejuda nė lapelis ir dangus giedras, mėlynas lyg jūra, tą dieną kaip tik nuo 10 iki 17 val. dažniausiai oras aukščiau yra ‘neramus’, ‘duobėtas’ ir pilnas srovių, kurios be pasigailėjimo blaško lėktuvą į visas puses. Tokią dieną mokymas skraidyti nepasiekia savo tikslo: mokinys negali suvokti, kas nuo ko pareina.“

Antanina Liorentaitė

Tuo metu Antanina gyveno Aukštojoje Fredoje. 5 km iki aerodromo ji eidavo pėsčiomis, po skraidymo be miego keliaudavo į darbą. Ir taip tęsėsi visą mokymosi kursuose laiką 1931–1933 m. Pirmuoju Antaninos Liorentaitės skraidymo instruktoriumi buvo lakūnas Antanas Mikėnas. Skraidyti ją mokė ir kiti lakūnai. Antaninos atsiminimu, visi instruktoriai būdavo geranoriški, išskyrus vieną, visada sakydavusį: „Bobos, ko lenda į aviaciją? Eikit puodų mazgot!“

Pirmą kartą Antanina į orą pakilo 1932 m. Savo būseną pirmojo skrydžio metu po daugelio metų ji taip atsiminė: „Vienu tarpu man pasirodė, kad lėktuvas pranyko, o aš sklendžiu ore, bet tas jausmas greitai dingo.“

Būsimiems lakūnams, siekiantiems išsiugdyti profesinius įgūdžius, pirmiausia reikėdavo gerai įsisavinti teorinius dalykus, po to atlikti keliasdešimt skrydžių su sudėtingomis užduotimis. Profesionalumo testas būdavo toks: pakilti į 2000 m aukštį, išbūti ore 30 min., nusileisti iki 1000 m aukščio ir sustoti ne toliau kaip 50 m nuo ant žemės patiesto ženklų; tęsiant skrydį nusileisti iki 300 m aukščio ir sustoti ne toliau kaip 150 m nuo ženklų. Be to, dar reikdavo padaryti penkias figūrines aštuoniukes, kurios pradedantiems aviatoriams būdavo nelengvai įveikiamos. Antanina yra sakiusi, kad nei kilpos, nei suktukai jai nebūdavo baisūs, tik pačioje skraidymo pradžioje porą kartų sunkokai sekėsi nutūpdyti lėktuvą. Mergina visas užduotis įvykdė puikiai ir buvo pripažinta galinti skraidyti. Antanina Liorentaitė 1933 m. rugpjūčio mėn. gavo licenciją ir tapo pirmąją moterimi lakūne Lietuvoje. Kai kurių autorių tvirtinimų ji yra ir pirmoji moteris lakūnė Pabaltijyje. Antaninos bendramokslė ir bičiulė Marytė Jautokaitė, nors ir gavo pilotės licenciją, dėl sveikatos skraidyti negalėjo, po kelių metų mirė nuo džiovos.

Apie puikų profesinį Liorentaitės pasirengimą byloja tai, kad 1935 m. ji buvo įtraukta į ypač aukštos kvalifikacijos lakūnų eskadrilę, tinkamą skraidyti karo meto sąlygomis. Jos profesijos bičiuliai vertino Liorentaitę ne tik už profesinį pasirengimą, bet ir žmogiškąsias savybes. Aviatorius Viktoras Ašmenskas taip po daugelio metų atsiminė pirmąją Lietuvos lakūnę: „Antanina puikiai tiko vyriškoje kompanijoje, buvo mūsų draugė, patarėja, vyrai ją vertino už pareigingumą, ryžtą, kuklumą. Mes ją meiliai vadinom Antanu, aptardavom su ja visus reikalus.“

ANBO IV kelionė aplink Europą.

Tęsinys kitame numeryje

„Rašymas man yra lietuviškųjų vertybių išsaugojimas“

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

Pradžia 2009 09 12 („Kultūroje“)

Pažinimo pasaulis nuolat viliojo, mokslui skyrė ypatingą reikšmę: puikiai mokėjo lotynų, vokiečių, prancūzų, rusų, lenkų kalbas. Vėliau ir anglų kalba tapo „apvaldyta“. „Beveik viską skaičiau vokiškai, nes tiek kalbų Kaune mane išmokė tėvai jėzuitai anglų kalbos į savo programą nebuvo įtraukę. Todėl įnirtusiai puoliau mokytis angliškai, kad galėčiau prieiti prie originalų Vokietijoje. Atradau Virginiją Woolf, William'ą Folknerį ir Markes'ą, Proust'ą, Jean Cocteau, Fr. Kafkos „Ameriką“ ir „Pilį“ prarijau 1949 m. birželį, belaukdamas mūsų laivo į Kafkos neaplankytąją Ameriką.“ (Iš A. J. Landsbergio rankraščio. Be datos.)

Atvykęs į JAV 1949 metais, A. J. Landsbergis įsidarbino bibliotekoje ir pradėjo studijuoti Brooklyno koledže, vėliau – Niujorko Kolumbijos universitete, kurį baigė 1957 m., gaudamas lyginamųjų literatūros studijų magistro laipsnį. Laisvu nuo darbo ir studijų laiku panirdavo į knygas, ieškodamas jose ne tik naujų pasaulių, bet ir gilindamasis į kūrybos žanrus, formas, mėgdamasis literatūrinio žodžio sodrumu. Studijų metu pradėjo kurti anglų kalba. Debiutavo 1951 metais novelle „Karveliai virš stogo“ koledžo leidžiamame žurnale „Voices“.

1956 metais Algirdas Landsbergis pradėjo dirbti ir dešimtį metų dirbo redaktoriumi Pavergtųjų tautų seime Niujorke. Rankraščiuose išlikusios jo pastabos atskleidžia šio darbo subtilybes, galimybėmis domėtis ne tik politine, bet ir Vidurio, Rytų Europos literatūra. Savo patyrimus ir žinias jis meistriškai panaudojo nuo 1974 m. dirbdamas korespondentu ir rengdamas įdomius reportažus „Laisvosios Europos“ ir „Amerikos balso“ informacinėse agentūrose.

A. Landsbergis buvo daugelio leidinių bendradarbis, redkolegijos narys, atsakingasis redaktorius. Produktivią A. J. Landsbergio žurnalistinę veiklą atskleidžia jo rašiniai leidiniuose *Literatūros lankai*, *Metmenys*, *Aidai*, *Lituanus*, *Books abroad*, *World literature today*. Bendradarbiaudamas šiuose žurnaluose jis tiesė tiltus, kuriais lietuvių išeivių literatūra pasiekė ne tik Amerikoje, bet ir svetur esančių kitataučių krantus. Straipsnius rašė anglų ir lietuvių kalbomis: politinėmis temomis – „Christian Science Monitor“; filmų klausimais – „Film Culture“. Almanache „World Authors“ (1977) pasirodė apie 100 jo straipsnių; 50 straipsnių parašė ir buvo vienas iš redaktorių *Encyclopedia of World Drama* (1972); antologijos „Baltic Literature and Linguistic“ (1973).

Amerikoje bendradarbiaudamas žurnale *Literatūros lankai* atvirai pasisakė prieš grafomanijos apraiškas išeivių literatūroje. Šio žurnalo redkolegijos branduolį sudarė žemininkų kartos atstovai, juos vienijo bendri tikslai ir požiūris į menininko pašaukimą. Žurnalo šūkis „*menas – žmogui*“ atitiko jo pasaulėžiūrinius estetinius polinkius. Jis ypač siekė atstatyti prarastą literatūros, kaip estetiškos kūrybos, nepriklausomybę, išlaikyti ryšį su Vakarais.

Po gerokai pasmailinta žurnalistine plunksna gimdavo aktualūs rašiniai literatūros, kultūros, meno temomis, kurie pasižymėjo psichologine įžvalga, logiška seka, jo plėtojama tema buvo prisodrinta švelniu humoru, saikingu ironijos tonu. Angliškai kalbančiam pasauliui A. J. Landsbergis apie lietuvių literatūrą daugiausia yra pateikęs žinių Oklahomos universiteto literatūros žurnale *Books abroad*. Parašė įvadą knygai „The Lithuanian Short Story Fifty Years“ (1977). Svairiu darbu tapo jo kruopščiai ir preciziškai sudarytos, išverstos ir parengtos spaudai kartu su rašytoju Clarku Millsu lietuvių poezijos ir tautosakos antologijos „The Green Oak“ (1962), „The Green Lin- gren“ (1964).

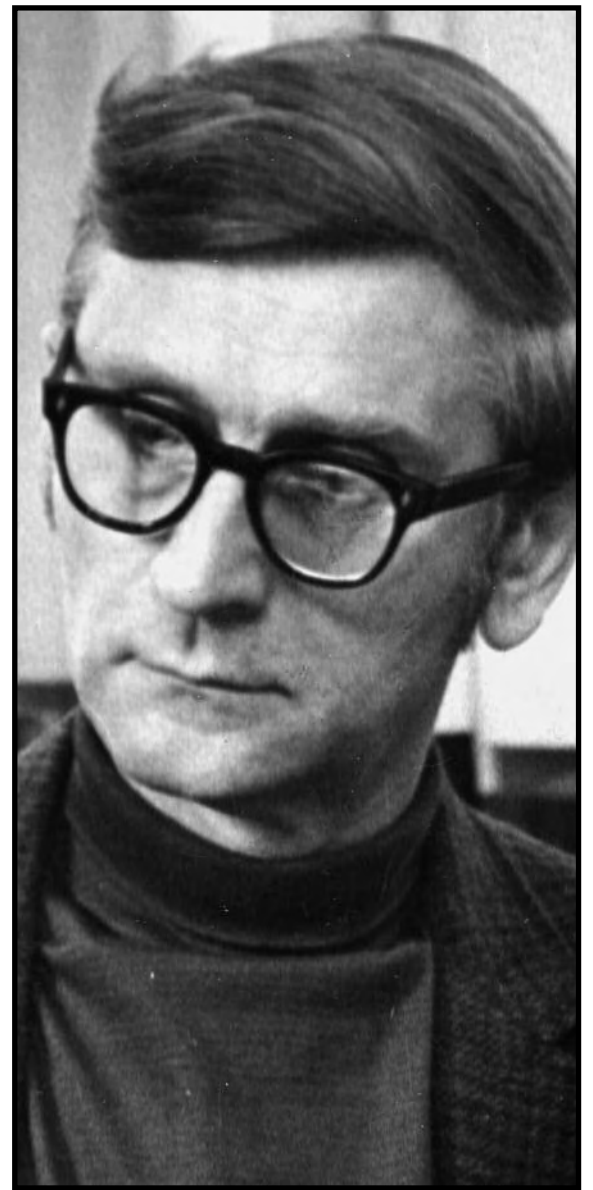
Ypatingi A. J. Landsbergio nuopelnai buvo ir Tarptautinio PEN klubo veikloje. Beveik 40 metų jis buvo ne tik veikliu ir aktyviu nariu, bet ir 1966–1976 m. PEN Amerikos lietuvių išeivių rašytojų skyriaus pirmininku, o nuo 1976 m. – vice-pirmininku. Jo atkaklių pastangų dėka Lietuvos rašytojų sąjunga buvo įtraukta į PEN klubo narius. A. Landsbergio rinkinyje saugomas platus susirašinėjimas su Tarptautinio PEN klubo nariais – rašytojais, vertėjais, teatralais.

Algirdas Landsbergis kaip rašytojas susiformavo ir subrendo išeivijoje. Keliaudamas plačiais pasaulio pažinimo keliais jis neigė senas „sustabarėjusias“ tradicijas. Važinėdamas į PEN klubo suvažiavimus visada ieškojo naujovių – nepraleisdavo progos aplankyti teatrus, filharmonijas, parodų sales, parsiveždavo naujausius literatūros ir mokslo veikalus.

Jis nuolat gilinosi į pasaulinės modernėjančios visuomenės gyvenimą ir kūrybos apraiškas. Tačiau klaidinga būtų manyti, kad A. J. Landsbergis rašė tik „modernizmo, avangardizmo, postmodernizmo“ kontekste. Jam gyvybiškai buvo svarbu jausti tautos kultūros pulsą, gyventi joje, dalyvauti jos istoriniame procese. Viskas, kas buvo susieta su Lietuva, jam buvo brangu ir artima, turėjo sakralumo ir šventumo žymes.

Lietuvių literatūroje jis debiutavo romanu „Kelionė“, kuris atskira knyga išėjo Amerikoje 1954 metais. Romanas buvo apdovanotas „Draugo“ literatūrine premija ir laikomas vienu pirmųjų moderniosios pokario prozos romanų lietuvių literatūroje. Šis romanas peržengė lietuvių literatūros ribas, įsiliedamas į vakarietiškos literatūros gretas. Autorius teigė, kad „Kelionės“ šaknys yra karo ir pokario metai Vokietijoje. Siužetinė linija – jo paties ir daugelio tokių, kaip jis, svetimtaučių išgyvenimai Vokietijos stovyklose. Trisdešimtmetis autorius nebandė ieškoti tremties problemos išsprendimo, o tiesiog norėjo pavaizduoti kaip „absurdiškame gyvenime žmogus pats kuriasi prasmę“.

A. J. Landsbergis laisvalaikį skyrė kūrybai: tiek prozoje, tiek dramaturgijoje rašytojas ieškojo naujovių. Ypatingą dėmesį A. J. Landsbergis skyrė teatrui. Studijuodamas dramaturgiją ir teatro meną jis puikiai išmanė Vakarų literatūrą, ypač domėjosi A. Camus, E. Ionesco, T. Williamso, T. Wilderio, A. Millerio, B. Brechto kūryba. Rašė ironiškas ir groteskiškas pjeses, kuriose nėra tradicinių patriotinių temų, pakilių tonų. Vienas pirmųjų lietuvių dramaturgijoje panaudojo farsą, sukūręs nuotaikingą vienaveiksmį veikalą „Barzda“, atspausdintą 1966 m. „Metmenyse“. Tai retas ir originalus šio žanro kūrinys. A. Landsbergis kaip dramaturgas sulaukė pripažinimo ir įvertinimo.

„Rašymas man yra lietuviškųjų vertybių išsaugojimas – nuo aplinkos, nuo laiko suirutės. Lietuviškosios vertybės yra anapus laiko. Mano paskirtis yra tų vertybių puoselėjimas lietuvių rašytojų ir skaitytojų būrelyje, nusigręžus nuo laiko ir aplinkos mirazų.“ – rašė Algirdas Landsbergis. Liūdnei tvirtino, kad „Amerikoje skaitytojų ratas siaurėja, bet aš nenustojau rašęs, nes aš galvoju apie jaunimą Lietuvoje, kuris kada nors galės skaityti mūsų knygas“.

Svajonė išsipildė dar jam esant gyvam: sulaukė tos džiaugsmingos valandos, kai jo kūriniai buvo skaitomi, pjesės vaidinamos ne tik Lietuvoje, bet ir įvairių pasaulio kraštų scenose. Knyga *Kelionės muzika*, išleista 1992 metais Vilniuje, suteikė Lietuvos skaitytojams galimybę pasimėgauti magiška rašytojo žodžio galia. □

Pabaiga

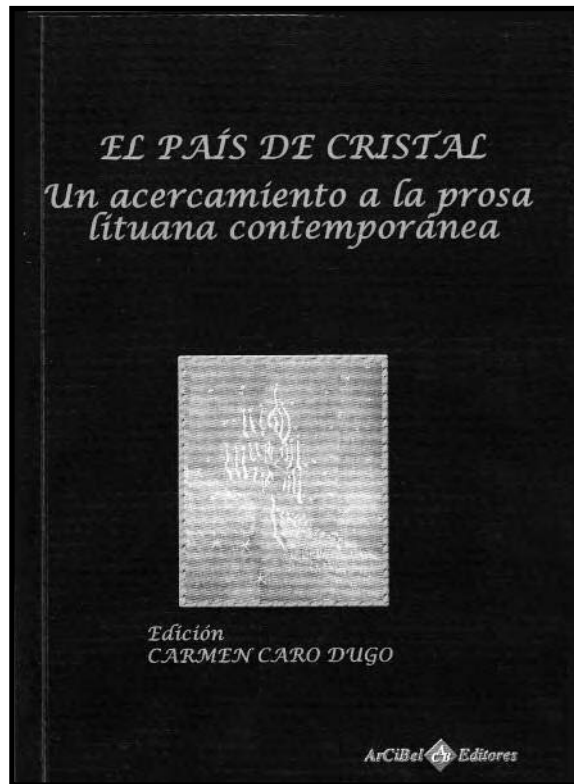
Algirdo Landsbergio vieno veiksmo drama „Sudiev, mano karaliau“, Čikagoje, 1967 m.

Lietuvių moterų proza ispanų kalba

BIRUTĖ CIPLIAUSKAITĖ

Džiaugsmingas, neeilinis įvykis: Ispanijoje, Sevilijoje, išleistas Vilniaus universiteto profesorės Carmen Caro paruoštas ir į ispanų kalbą išverstas lietuvių prozos rinkinys „El país de cristal: Un acercamiento a la prosa lituana contemporánea” („ArCiBel Editores”), kuriame yra Vandos Juknaitės knygai pavadinimą duodanti „Stiklo šalis”, Birutės Jonuškaitės „Iš laimės” („Žalčių tiltas”), Renatos Šerelytės „Katilinės prižiūrėtojos eilėraščiai” ir „Bevardė žolė” („O ji tepasakė Miau”), Bitės Vilimaitės „Atsigręžti meilėje” („Užpustytas traukinys”) ir „Profilaktinis patikrinimas” („Tėvo vardas”), Emos Mikulėnaitės „Laisvė” („Nepaprastos istorijos”). Tekstai parinkti neatsitiktinai. Kiekviena autorė atskleidžia skirtingus lietuviškos buities, lietuviškų tipų atspindžius, ir kiekvienos autorės išraiškos būdas ir požiūris į pasakojamus įvykius skirtingi. Tokiu būdu išgaunama sugestyvi mozaika. Įvadui panaudotas Audingos Peluritytės straipsnis, kuriame aptariami autorėms būdingi kūrybos bruožai, juos įstatant į platesnius rėmus. Vertėja-leidėja savo ruožtu pateikia apie kiekvieną ir biografinių žinių. Knygos viršelis papuoštas Čiurlionio „Žiema”.

Vertėjų iš ispanų į lietuvių kalbą vis gausėja. Versti iš ispanų kalbą, ypač ne kokį nors mokslinį straipsnį, o grožinės literatūros kūrinius – kietas riešutas, tad turime būti dėkingi profesorei, kuri ryžosi investuoti nemažai laiko,

idant pristatytų Ispanijoje dar nedaug pažįstamos šalies literatūrą. Išversti į jos gimtąją kalbą tekstai suskamba autentiškai, be dirbtinio atspalvio. Jie natūralūs. Žinoma, nelengva perduoti originalų kiekvieno apsakymo skambesį, leisti pajusti didžiulį skirtumą tarp, pavyzdžiui, Juknaitės ir Šerelytės vartojamos kalbos. Tai kebli užduotis, tiksliai nuskayta Viktorijos Daujotytės pabaigos žodyje, pristatant Ramutės Skučaitės išverstą Cvetajevos „Į niekur laiška”. Pasak jos, „poetinė frazė įlydyta kalboje; be kalbos, to, ką galima būtų išversti, tarsi ir nėra, nėra kito pasisakymo būdo”. Proza šiuo atžvilgiu gal mažiau reikli, nesileidžia būti taip radikaliai apibrėžiama, tačiau ir čia kliūtys nemenkos: kokių skirtingų niuansų pasiekama lietuvių kalboje kaitaliojant būtąjį kartinį ir būtąjį dažninį laiką; kaip įtaigauja reikšmę, ritmą, skambesį priešdėlių parinkimas. Vertimai atlikti labai kruopščiai, kiek įmanoma prisilaikant originalo. Neteko pastebėti nė vieno prasmės iškrypimo. Kad autorė yra labai atidi kalbai, įrodo tai, kad dabar ji ruošia paskaitą tarptautiniam kongresui, sutelkdama savo dėmesį į dviejų Balio Sruogos „Dievų miškas” vertimų, pasirodžiusių ispanakalbiuose kraštuose, palyginimą.

Oficialus knygos pristatymas, į kurį buvo pakviestos ir autorės, įvyko Sevilijoje ir buvo palankiai komentuosas spaudoje.

Dabar daug lengviau bus kalbėti ispanams apie lietuvių literatūrą, nepilstant „iš kiauro į tuščią”, o pasiremiant įtikinančiais tekstais, tapusiais prieinamais profesorės C. Caro dėka. □

Gyvenimas be teatro – tik egzistencija

Atkelta iš 4 psl.

Beje, čia prirėkė Zuzanos Arlauskaitės aktorinių gabumų ir lenkų kalbos, kuria ji laisvai kalbėjo. Mat vienas buvęs karininkas savo lagamine turėjo revolverį, kuris galėjo paversti niekais visos kompanijos pastangas grįžti į Lietuvą. Arlauskaitė atsisėdo ant to lagamino ir pradėjo flirtuoti su lenku kareiviu – jis patikrino bagažą, bet nejudino to, kuriame buvo ginklas. Grupė sėkmingai pasiekė Kauną.

Čia aktorė įsijungė į Valstybės teatrą, kuriame iš pradžių dirbo keli režisieriai, bet greitai dėl tarpusavio trinties ir intrigų liko vienas Konstantinas Glinskis. Su juo Valstybės teatre aktorė dirbo iki 1926 m. Knygoje „Lietuvių teatras. 1918–1929” teatrologas Antanas Vengris rašė: „Kastantas Glinskis ją (Zuzaną Arlauskaitę – RL pastaba) iškėlė į profesionalias aktoras. Jo globoje nuo pat Peterburgo laikų iki 1926 metų Zuzana Arlauskaitė našiausiai ir reikiškė scenoje. Ji išsiskyrė dramatiškais vaidmenimis, nusileisdama nebent tik Onai Kurmytei. Ryškiausiai ji atsiskleidė, vaidindama Marę „Kęstutyje”, ledi Milford „Klastoje ir meilėje”, Ragnytę „Mindauge”, Julijoną „Kęstučio mirtyje”, karalienę Aną „Stikle vandens”.

Atėjus į valdžią tautininkams, permainos laukė ir artistų, mat į Valstybės teatrą saviškius iš „Vilkolakio” sumanė atvesti Antanas Sutkus, kuris buvo paskirtas naujuoju teatro direktoriumi. Tuomet dalis senosios trupės (taip pat ir Zuzana Arlauskaitė-Mikšienė) atsiskyrė, pasivadino „Mūsų teatru” ir nutarė vaidinti provincijai. Taip iki 1928 metų jie važinėjo po didesnius ar mažesnius Lietuvos miestelius ir suvaidino daugiau nei 100 spektaklių. Iš vadovo posto pasitraukus Antanui Sutkui, Zuzana Arlauskaitė-Mikšienė sugrįžo į Valstybės teatrą ir vaidino jame iki 1931m., kai iš Maskvos dirbti Kaune pakviestas Andrius Oleka-Žilinskas išleido ją į pensiją.

O buvo taip. Minėtame 1971 m. interviu aktorė pasakojo: „Aš prašiau, kad pensijos komisija užskaitytų man tuos metus, kuriuos aš dirbau Peterburge, Rygoj. Susidarė jau dvidešimt keli

Peterburgo lietuvių teatro trupė. Z. Arlauskaitė – pirm. eilėje pirma iš dešinės, rež. K. Glinskis – antros eilės vidury. Nuotrauka iš R. ir R. Lapų archyvo

metai. Popieriai pakliuvo Olekai-Žilinskui, ir jis, nutaręs, kad aš jau užtarnavau pensiją, pranešė švietimo ministrui Šakeniui, kad paleidžia mane į pensiją... Tada aš nuėjau į ministeriją ir pasakiau: ponas Šakeni, prašom mane gražinti į teatrą, kadangi man trūksta dar kelerių metų (dramos artistai turejo išdirbti 25 metus). Oleka-Žilinskas užprotestavo – ‘per mano lavoną’. Tada aš pareikalavau man mokėti pensiją”.

1944 m. Arlauskaitė-Mikšienė su vaikais pasitraukė į Vakarus. 1945-aisiais atsidūrė Ingolstato tremtinių stovykloje, kurioje buvo 1200 lietuvių. Ten ji įsteigė „Vargo teatrą” – režisavo Vinco Mykolaičio-Putino „Valdovo sūnų”, Kazio Binkio „Atžalyną”, Juozo Grušo „Tėvą”, Sofijos Kymanaitės-Čiurlionienės „Aušros sūnus” bei „Pinigėlius” (vėliau šie pastatymai tapo Detroito sambūrio repertuaro dalimi), taip pat Moljero „Šykštuolį”. 1949 metais atsirado galimybė vykti į Ameriką, kur jau gyveno aktorės duktė. Tais pačiais metais Zuzana Arlauskaitė-Mikšienė debiutavo kaip

Detroito dramos mėgėjų sambūrio režisierė su Alės Rūtos „Pasimatymu”. Premjera įvyko spalio 22 d. Kaip minėta, sambūris džiugino žiūrovus ir turtino organizacijų išdus daugiau kaip du dešimtmečius. Kokia tokio ilgo šio dramos kolektyvo gyvavimo paslaptis? Zuzana Arlauskaitė-Mikšienė – tas jai būdinga – nuopelnus priskyrė ne sau: „Galbūt dėl to, kad pas mane sambūry buvo susispietę žmonės idealistai, kurie suprato, kokią naudą tas darbas atneša žmonėms ir nesigailėjo nei savo triūso, nei savo pinigų, nei laiko... Nors visi dirbo fabrikuose, ... studijavo universitetuose, bet visuomet lankė repeticijas, ... ir mane nuveždavo. Mes visi vienas kitą labai mylėjom... ir visi, žinodami naudą to darbo, dirbome atsidėję, nuoširdžiai...” (iš 1971 m. interviu).

P. S. Dėkojame Danutei Jankienei už paskolintą archyvinę medžiagą, kuri leido spaudos puslapiuose prisiminti kilnią ir atsidavusią teatrolietuvių dukrą – Zuzaną Arlauskaitę-Mikšienę.